

29.5.88, רגע השיא: מיכאל גורבאצ'וב ורונלד רגן באולם יקטרינה בארמון הקרמלין

איש

השנה

תשמ"ח

מאת

אורי אבנרי

רווח טובה באה

ממל, שהפריד בין שתי ממלכותיהם, כדי לזכות בניניהם ברית שלום לדרור. רונלד רגן עלה לגדולה כלוחם בלתי-נלאה בקומניזם, גם אחרי שנבחר כנשיא, כינה את ברית המועצות בתואר "האימפריה המרושעת". ואילו מיכאל גורבאצ'וב היה תוצר אופייני של הביורוקרטיה הקומוניסטית. בדיקטטורה של הפרולטריון.

בין השניים, היה גורבאצ'וב האיש היוזם, שהטביע את חותמו על כל מאורעות השנה. הגבר הכריזמטי, שהקרין סביבו אוזירה של רוח טובה ושכל ישר, גילם באישיותו את הוסריהסבלנות של דור סובייטי חדש, שראה לנגד עיניו את מחרלי המישטר הסובייטי.

זהו דור סובייטי שלישי. הדור הראשון ביצע את המהפכה העקובה-המרם וחי בעולם של קנאות אידיאולוגית בלתי-מתפשרת. נציגו היה המהפכן הגרוזי יוזיף ויסארינוביץ' ד'ז'וגאשווילי, המכונה סטאלין ("איש הפלדה"), שהרג עשרות מיליונים כדי להגשים את תפיסתו הרעיונית. לדור השני קרה מה שקורה לכל דור שני במישטר מהפכני: להט המהפכני התגבר, ובמקומו באה שמרנות כנסייתית, קופאת ומקפידה. נציגו ההולם היה ליאונרד בר'נייב, איש הקיפאון המוחלט, הרעיוני והמעשי. עם גורבאצ'וב בא תורו של הדור השלישי. הוא השקיף סביבו וראה כי הארץ הסובייטית מפגרת כמעט ככל תחומי המשק והטכנולוגיה, בעודה מכובזת את משאביה היקרים בהרפתקות פוליטיות עקרות ויקרות ברחביהעולם ובמרוץ-חימוש מטורף. לכן קרא גורבאצ'וב לשביתת-נשק עולמית, לצמצום החימוש ולסיום המילחמות המקומיות של בני-החסות.

את גישתו סימלו שתי מילים רוסיות, שהפכו השנה למושגים בכל השפות: "גלאסנוסטי" (פתירות) ו"פרסטרויקה" (בנייה מחדש, עיצוב רפוסים חדשים).

מאמץ סובייטי זה לא היה מצליח, אלמלא עמדה מולו אימפריה שהתעייפה גם היא. ראשית כהונתו של רונלד רגן עמדה בסימן התיקוה שיעלה ידי ארצות-הברית להכריע את ברית-המועצות, בכות עורף משאביה הכלכליים. אם תגביר ארצות-הברית עוד ועוד את החימוש הטכנולוגי שלה, כך חשבו רגן ואנשיו, לא תוכל ברית-המועצות לעמוד בהתחרות. היא תכרע תחת הנטל, וממלכת-הרשע תובס.

אולם הדברים התפתחו אחרת. לא רק ברית-המועצות ברעה תחת הנטל, אלא גם ארצות-הברית עצמה. הגרעין במאזן האומי הרקיע שחקים.

בעוד ארצות-הברית מבזבזת את משאביה על ערימות של נשק, קמו לה מתחרים חדשים ועילים: לא רק האימפריה הכלכלית היפאנית, שאימה על מעמדה-הכבדה שלה בעולם, אלא גם מדינות קטנות ומצליחות כמו טיוואן וקוריאה הדרומית. נוספה על כך בעיותו האישית של הנשיא המזדקן, שהתקרב השנה לסיום תקופת-הגונתו. הוא היה מודע לעובדה שלא שאיר אחריו שום הישג מרשים, שיוזקף לזכותו בספריה-ההיסטוריה. הקנאי הזקן והחייכני החליט כי רק בדרך של עשיית-שלום יזכה בתהילה כלשהי.

כך נפגשו שני האישים במאמץ משותף לצמצם את החימוש ולסיום סיכוסים מקומיים. הם לא נועדו יחד על רפטורה בלב נהר בגבול, אלא כעריה-הבירה של הממלכות. התמונה של רונלד רגן, כשהוא מתהלך חופשי בכיכר האדומה במוסקוה ולוחץ ידי עוברים-ושבים, היתה אחת התמונות הגדולות של תשמ"ח. ההסכם להשמדת הטילים לטווח-בינוני, על אף חשיבותו המוגבלת, היה אחד המיסמכים החשובים של השנה.

תחת המיטריה הזאת של אינטרס דרימעצמתי משותף יכלו הסיכוסים המקומיים להירגע.

● מוזת לכובש!

ולם האינטרס של שתי האימפריות בדריקים ובסיום הסיכוסים המקומיים הסתיר עובדה חשובה אחרת הכרוכה בסיום המילחמות המקומיות:

בכל המילחמות האלה ניצחה השאיפה הלאומית המקומית את הכובשים הזרים. באמריקה המרכזית לא ניצחו הסנדיניסטים את הקונטראס, אלא העם של ניקאראגואה הדף פלישה של שליחי האימפריה השחצנית והשתלטנית בצפון. ההתקדמות לקראת הסדר היתה אפשרית רק מכיוון שהאמריקאים הבינו, באיחור, שאין הם יכולים לפצח את האגוז הקשה של עם קטן ונחושה-החלטה, שמאס במשעבר הוד.

באפגניסתאן קרה אותו הדבר בדיוק. לא האמריקאים ניצחו שם את הסובייטים, אלא חיל-הכיבוש הסובייטי הגדול והמודרני הוכרע על-ידי חבורות של לוחמים מקומיים, פרימיטיביים ומסוכסכים בינם לבין עצמם, שהיו מאוחרים רק משאפה לוהטת אחת: לסלק את הכובש הזר וסוכניו מארמתי-המולדת. השחצנות של האימפריה השכנה מצפון לא הצליחה לפצח את האגוז האפגאני.

ררוחות טובות נשבו בעולם של תשמ"ח. היה זה כאילו ביקשה השנה לקיים את ההבטחה הכלולה כשמה.

לאורך כל הגבול הארוך שבין שתי האימפריות העולמיות נרגעו המילחמות. מאבקים מקומיים, שהעלו מוגלה כמשך שנים כמו פצעים פתוחים, החלו נרפאים ומגלידים.

באפגניסתאן התחילו הכוחות הסובייטים לסגת, אחרי מילחמה קולוניאלית עקובה-מרמם שנמשכה תשע שנים.

המילחמה הנוראה בין איראן ועיראק, בת שמונה השנים, הגיעה לשביתת-נשק, אחרי ששני הצדדים הפעילו בה כמשך השנה נשק מעורר-החלחה: גזים רעילים.

באמריקה המרכזית התגבשה תוכנית-שלום רבי-צדדית, והמישטר הסנדיניסטי של ניקאראגואה פתח במשאומתן שלום עם הקונטראס, המורדים המופעלים על-ידי ארצות-הברית.

החיבור בין שתי המילחמות האלה — מילחמת עיראק-איראן ומילחמת הסנדיניסטים בקונטראס — הוא שתן לשנה הקודמת את אישהשנה שלה, עמירם ניר.

ברום היבשת האפריקאית הושג משולש בין המישטר הגזעני של דרום-אפריקה, המישטר הלאומי של אנגולה והמישטר הקומוניסטי של קובה, כדי להביא לשיחרור נאמיביה ולהוצאת הכוחות הקובאיים מן האזור.

ויאטנאם הביעה את נכונותה להוציא את כוחותיה מקאמפוצ'יאה (קמבודיה) השכנה, כדי לאפשר לבנייה-ארץ לכונן מחדש את עצמאות המדינה מוכתה-היסטוריים.

בסרהרה (אל-בצרה) הספרדית-לשעבר, שעליה נערכה במשך 13 שנה מילחמה קשה בין מארוקו לבין תנועת-גרילה מקומית בשם פוליטארי, הביעו הצדדים לפתע נכונות להגיע לידי משאומתן.

אף אחד מן המאבקים האלה לא הגיע בשנת תשמ"ח לידי סיום מלא. אך בכלום בלטה המגמה הברורה להגיע לידי הסדר ושלום. אחרי שנשפכו בהם נהרות של דם, ואחרי שהעמים סבלו יסורי-תופת כמשך שנים, האירה לכולם שמש חדשה של תיקווה.

בשום מקום לא נוצרה אידיליה חדשה של אהבה והתפייסות. אך רי היה בהפסקת-האש ובנסיגת הכובשים הורים ושכניהם, כדי לשנות מן היסוד את חייהם של מיליונים.

תשמ"ח אכן היתה שנת-שימוחה לעמים מוכייה-גורל.

● שמון על המדורות

אין זה מיקרה שכל הסיכוסים האלה היו נטושים בתפר שבין שתי האימפריות. אף שלכל אחד מן הסיכוסים היו סיבות מקומיות עמוקות, השתלבו כולם כאחד במילחמה הקרה שבין שתי המעצמות החובקות-עולם. גם כאשר הניצוץ, שהדליק את האש, היה מקומי, מיהרו המעצמות לשפוך שמון על המדורה, כדי לנצלה למטרותיהן. בתערה נשרפו גברים, נשים וילדים.

כך היה הסיכוס בקאמפוצ'יאה, שבה עמדה ויאטנאם, שנתמכה על-ידי ברית-המועצות, מול חזית קאמפוצ'יאת שנתמכה על-ידי ארצות-הברית וסין. כך היה באפריקה הדרומית, כאשר אנגולה ותנועת-השיחרור הנאמיבית נתמכו על-ידי האימפריה הסובייטית ושלוחתה הקובאית, ואילו דרום-אפריקה זכתה בתמיכה השקטה של ארצות-הברית ובעלות-הברית וביניהן ישראל. במרכז אמריקה עמדו הקונטראס, שכיוו ארצות-הברית, מול ממשלת ניקאראגואה, בעלת-הברית של מוסקוה והאואנה.

באפגניסתאן העניקה ארצות-הברית סיוע מירבי למורדים האיטלאמיים נגד כוחות-הכיבוש הסובייטיים ומשרתיהם המקומיים.

רק במילחמת איראן-עיראק היו הגבולות מטושטשים, והאינטרסים של שתי מעצמות-העל השתרבבו והתבלבלו.

באופן פאראדוקסלי, דווקא ההתחרות בין שתי האימפריות, ששפכה שמון על המדורות, עזרה גם לכבותן. כי ברגע ששתי הבריות העולמיות החליטו לצנן את המאבק ביניהן, השפיע הדבר גם על סובניהן ובעלי-בריתן המקומיים.

זה קרה לא אחת במהלך ההיסטוריה, כאשר שתי אימפריות גדולות וחמושות עמדו זו מול זו, והחליטו שהאינטרסים שלהן מחייבים לקיים — לפחות זמנית — את השלום. כך היה כאשר עמדה מצריים מול בבל, רומא מול פרס, אוקטאוויאנוס מול מרכוס אנטוניוס, ביזנטיון מול המוסלמים, נפוליון מול אלכסנדר, היטלר מול סטאלין. שביתות-נשק כאלה יצרו מעמדים ציוריים בתולדות העולם. לפעמים היו אלה שביתות-נשק לשעה קלה, לפעמים הביאו שלום לדרור.

בשנת תשמ"ח זה קרה בין ארצות-הברית וברית-המועצות.

● אימפריה מרושעת וגלאסנוסטי

ני האישים שניצחו על הרגעת העולם בשנת תשמ"ח היו צמד מוזר ביותר — לא פחות מאשר קורמיהם, הקיסר נפוליון והצאר אלכסנדר, שנפגשו בשנת 1807 על רפטורה בלב הנהר